

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-526-6-67>

**JUDICIAL PROTECTION OF THE RIGHTS OF WAR VICTIMS:
CHALLENGES OF PROOF IN COMPENSATION FOR MORAL
DAMAGE IN CIVIL PROCEEDINGS**

**СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВІЙНИ:
ВИКЛИКИ ДОКАЗУВАННЯ ПРИ ВІДШКОДУВАННІ
МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

Spasova K. I.

*Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of
the Department of Civil Law,
National University
“Odesa Law Academy”
Odesa, Ukrain*

Спасова К. І.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права,
Національний університет
«Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Війна спричиняє масштабні порушення прав людини, зокрема призводить до фізичних і моральних страждань мирного населення. Постраждали від воєнних дій особи мають право на відшкодування завданої їм шкоди, у тому числі моральної. Проте судовий захист таких прав стикається з низкою проблем, серед яких складність доказування моральних страждань, визначення розміру компенсації, а також ідентифікація осіб чи структур, які несуть відповідальність за завдану шкоду. У цих умовах розробка ефективних механізмів судового захисту постраждалих є важливим завданням правової науки та практики.

Особливої актуальності питання доказування моральної шкоди набуває в умовах сучасного міжнародного та національного правозастосування. Судова практика у подібних справах ще не є усталеною, а наявні правові механізми потребують удосконалення. Важливими залишаються питання визначення належних доказів, критеріїв оцінки моральної шкоди та можливих джерел фінансування її компенсації. Дослідження цих аспектів сприятиме підвищенню ефективності судового захисту прав постраждалих від війни та забезпеченню їх справедливого відшкодування.

Поняття «постраждалі від війни» охоплює в собі осіб, які зазнали фізичних, матеріальних або моральних втрат унаслідок збройного конфлікту. У межах цивільного судочинства вони можуть претендувати

на захист низки прав, як майнових, що включають відшкодування збитків, завданих руйнуванням житла, транспортних засобів, підприємств, втратою джерела доходу тощо, так і немайнових, зокрема відшкодування моральної шкоди у зв'язку з пережитими стражданнями, фізичним чи психологічним болем, втратою рідних, забезпечення захисту права на особисту безпеку та честь, що включає відновлення репутації у разі неправомірного звинувачення та компенсацію за порушення особистих немайнових прав, на чому і буде зосереджено дане дослідження.

Доказування у справах про відшкодування моральної шкоди є складним процесом, оскільки немає об'єктивних критеріїв для оцінки її розміру, а також чітких стандартів доведення [1, С. 58]. Основна проблема полягає в тому, що моральна шкода має нематеріальний характер і її наслідки проявляються індивідуально для кожної особи. Судова практика в Україні та міжнародні правові стандарти підтверджують, що заявник має довести сам факт завдання моральної шкоди, причинно-наслідковий зв'язок між протиправними діями (або бездіяльністю) та її настанням, а також обґрунтувати розмір відшкодування.

Особливо складним є питання доказування моральної шкоди для постраждалих від війни. З одного боку, очевидно, що бойові дії, вимушене переселення, втрата близьких або пережитий страх завдають істотних психоемоційних страждань. З іншого боку, суди часто вимагають документальних підтверджень у вигляді медичних висновків, психологічних експертиз, показань свідків, що не завжди є можливим в умовах війни. Наприклад, у справах щодо вимушених переселенців проблемою є відсутність доказів того, що саме дії агресора стали причиною їхніх страждань, особливо коли немає офіційних висновків державних органів щодо конкретного епізоду військових дій.

Судова практика у справах про відшкодування моральної шкоди демонструє різний підхід до питання доказування, що обумовлено як специфікою правозастосування, так і недостатньою уніфікованістю правових норм. В Україні суди, розглядаючи справи про моральну шкоду, керуються нормами Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу, а також практикою Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Водночас відсутність чітких критеріїв визначення розміру компенсації та складнощі з наданням доказів моральної шкоди створюють труднощі у винесенні прогнозованих рішень.

Українські суди у справах, що стосуються військових злочинів та збройної агресії, визнають складність доказування моральної шкоди як у частині встановлення самого факту її завдання, так і визначення її розміру. Так, у постанові Верховного Суду від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19 розглянуто питання про відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок збройної агресії Російської Федерації [2]. Позивачка, діючи в інтересах своїх малолітніх дітей, звернулася з позовом про стягнення моральної шкоди, обґрунтовуючи це тим, що її чоловік і батько дітей загинув під час бойових дій на сході України. Верховний Суд зазначив, що національні суди мають право розглядати такі позови, незважаючи на імунітет іноземної держави, якщо справа стосується порушення імперативних норм міжнародного права (*jus cogens*), зокрема заборони агресії. Суд також підкреслив, що факт збройної агресії та її наслідки є загальновідомими, тому не потребують додаткового доказування. Це рішення є важливим прецедентом у контексті відшкодування моральної шкоди жертвам збройного конфлікту та свідчить про готовність національних судів захищати права своїх громадян, навіть за відсутності чітких механізмів виконання рішень щодо іноземних держав.

Окремо варто відзначити вплив практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), який визнає, що моральна шкода у справах, пов'язаних із воєнними злочинами та порушеннями прав людини, є очевидною, а її компенсація має бути ефективною. Зокрема, у рішенні Великої Палати ЄСПЛ від 25 червня 2024 року у справі «Україна проти Росії (щодо Криму)» (заяви № 20958/14 та № 38334/18) [3] суд встановив численні порушення прав людини, включаючи право на життя та заборону катування, що підкреслює необхідність ефективної компенсації моральної шкоди жертвам таких порушень. Це рішення свідчить про необхідність гармонізації національної судової практики з міжнародними стандартами, встановленими ЄСПЛ.

Дослідження судового захисту прав постраждалих від війни виявляє значні труднощі у доказуванні моральної шкоди, зокрема через відсутність чітких критеріїв для її оцінки та складнощі з наданням доказів, що ускладнює процес відшкодування. Важливими проблемами залишаються визначення розміру компенсації, недостатня уніфікація правових норм та відсутність єдиних стандартів оцінки шкоди. Судова практика в Україні та міжнародні стандарти вказують на необхідність вдосконалення правових механізмів для ефективного захисту прав постраждалих.

Для підвищення ефективності судового захисту важливо спростити процедури доказування моральної шкоди, створити чіткі механізми оцінки її розміру та активніше застосовувати міжнародні стандарти, зокрема практику Європейського суду з прав людини. Це дозволить забезпечити справедливе відшкодування для постраждалих від війни та гармонізувати національну судову практику з міжнародними вимогами.

Література:

1. Фурса С. Я., Сліпченко О. І. Моральна шкода та її сприйняття під час війни: теорія, законодавство і судова практика. *Слово Національної школи суддів України*. 2023. № 1. С. 57-71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2023_1_7.
2. Постанова Верховного Суду від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064>.
3. Рішення Великої Палати ЄСПЛ від 25 червня 2024 року у справі «Україна проти Росії (щодо Криму)». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3885516-viropk-espl-u-spravi-ukraina-proti-rosii-so-vstanoviv-sud-i-aki-naslidki-matime-risenna.html>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-526-6-68>

CLASSIFICATION OF GROUNDS FOR EXERCISING NOTARY'S PROFESSIONAL LIABILITY

КЛАСИФІКАЦІЯ ПІДСТАВ ЗАСТОСУВАННЯ СЛУЖБОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НОТАРІУСА

Fedushko O. M.

*External Postgraduate Student,
Scientific Institute of Public Law
Kyiv, Ukraine*

Федушко О. М.

*здобувач Науково-дослідного
інституту публічного права
м. Київ, Україна*

Класифікація підстав застосування службової відповідальності є можливою також залежно від сфер діяльності нотаріуса, які визначено у ст. 1 Закону України «Про нотаріат», а саме:

- Вчинення посвідчувальних дій, що мають юридичне значення;
- Вчинення реєстраційних дій;
- Вчинення виконавчих дій;